

Carta inèdita de Pompeu Fabra a Rafael Patxot

MÒNICA MONTSERRAT GRAU
Postgrau de Correcció i Assessorament Lingüístic
(Universitat Autònoma de Barcelona)
Universitat Oberta de Catalunya

1. L'APARICIÓ D'UN NOU DOCUMENT DE POMPEU FABRA

La casualitat va voler, fa uns mesos, que el matemàtic i expresident de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) Manuel Castellet i Solanas em proposés la correcció d'un llibre sobre «l'exili» de la imatge de la Mare de Déu de Núria. Com a comissionat per al Patrimoni Documental del Centre Excursionista de Catalunya, Castellet va rebre tota la documentació del fons Estudi de la Masia Catalana, propietat de la família Patxot, de mans de la néta de Rafael Patxot, Núria Carreras i Patxot.¹ Aquest fet va propiciar el manteniment d'una relació epistolar entre Manuel Castellet i Núria Carreras, i el naixement d'una amistat, el 2010, que, malgrat la distància, s'ha mantingut. Núria Delétra-Carreras i Patxot va explicar a Castellet un episodi que ratlla l'èpica sobre com la seua família —que l'any 1936 es va exiliar a Suïssa encapçalada per l'avi Rafael Patxot—, en una època d'agitació i amb moviments anticlericals, va «salvar» la imatge de la Mare de Déu de Núria, en traslladar-la des del santuari fins a Suïssa.

El 30 de maig del 2013, mentre jo estava immersa en la correcció d'aquest llibre sobre la Mare de Déu de Núria, va tindre lloc l'acte de presentació del novè volum de les *Obres completes* de Pompeu Fabra a l'IEC. Aquest volum recull textos i documents —correspondència inclosa— d'índole diversa (d'interès lingüístic, sociopolític, crític i biogràfic). A l'Espai Fabra, inaugurat en aquell mateix acte, hi vaig poder saludar Manuel Castellet (president de l'IEC del 1995 al 2002). En el transcurs de la

1. Núria Carreras i Patxot signa, de fet, Núria Delétra-Carreras i Patxot, en virtut del seu casament amb Jean Delétra. De nom oficial, per tant, Núria Delétra (el cognom del marit difunt), quan es tracta d'afers vinculats amb Catalunya, escriu i es fa dir Núria Delétra-Carreras i Patxot (Carreras pel pare i Patxot per la mare).

nostra conversa, Castellet em va explicar el que a mi em va semblar una primícia, molt important precisament en el marc en què ens trobàvem. La resumeixo.

El dia 20 de febrer de 2013, durant una visita que Manuel Castellet va fer a Núria Delétra-Carreras i Patxot, a casa seua, en un petit poble del cantó suís de Vaud, la néta de Rafael Patxot va donar a Castellet una carta manuscrita de Pompeu Fabra, datada el 18 de gener de 1907, que havia escrit com a resposta a la que Patxot li havia enviat i en la qual transmetia algunes consultes lingüístiques. Pocs dies més tard, en tornar a Barcelona, Manuel Castellet va portar la carta a l'Institut d'Estudis Catalans i la va lliurar al president de la Secció Filològica, Isidor Marí i Mayans. En realitat, el dipòsit de la carta a l'IEC encara va estar envoltat de més solemnitat, ja que, quan Castellet va arribar a l'IEC amb la carta manuscrita de mestre Fabra, s'hi estava celebrant una reunió del Consell Permanent de la institució —és a dir, el Consell de Govern, que reunia el president de l'entitat, els dos vicepresidents, el secretari general i els presidents de les cinc seccions.

En aquells moments, feia molt poc temps que s'havia tancat l'edició del novè i últim volum de les *Obres completes* de Pompeu Fabra i, per tant, aquell document ja no s'hi va poder incloure.

Em va semblar important poder explicar l'episodi i, sobretot, traure a la llum la troballa d'una carta manuscrita de Pompeu Fabra de la qual encara no es tenia constància. Per això, amb el vistiplau de Manuel Castellet, em vaig posar en contacte amb el president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, per explicar-li les meues intencions i sol·licitar els permisos que fossen pertinents. Marí ho va veure amb bons ulls i de seguida va comunicar als responsables de les *Obres completes* de Fabra la possibilitat de fer pública l'existència d'aquesta epístola del Mestre.

Amb el vistiplau, ja, de tots els responsables i implicats, vaig posar-me en contacte amb les documentalistes de l'Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans, on es custodia la carta, i vaig sol·licitar d'anar-la a consultar; un cop allà, la vaig transcriure.

L'objectiu principal d'aquesta comunicació és donar a conèixer una carta inèdita de Pompeu Fabra, que té el valor afegit, al meu parer, de presentar un contingut exclusivament lingüístic i posar de manifest la relació d'aquests dos personatges, Fabra i Patxot, tan importants, en aquells moments i ara, per a la cultura i el futur del país.

2. ELS CRITERIS D'EDICIÓ

D'entrada, editar una sola carta sense haver-la d'inserir en el conjunt d'un epistolari homogeni no presenta la dificultat de la mateixa tasca feta en el context d'un recull d'aquestes característiques.

Si el 2005 s'hagués tingut constància de l'existència d'aquesta carta, s'hauria inclòs en el volum 8 de les *Obres completes* de Fabra, i és per això que, a l'hora de transcriure l'original manuscrit, si esqueia, s'han seguit els criteris d'edició que Jordi Manent va aplicar en editar la correspondència fabriana.

Per a Jordi Manent l'edició de les cartes de Pompeu Fabra havia de respondre a l'objectiu —cito textualment— de «reproduir els textos llegats amb la màxima fidelitat possible i, alhora, fer-los propers al lector actual». En aquesta mateixa línia i amb aquest mateix propòsit, a l'hora de transcriure aquesta última carta trobada, s'ha respectat l'ortografia original del text manuscrit de Fabra.

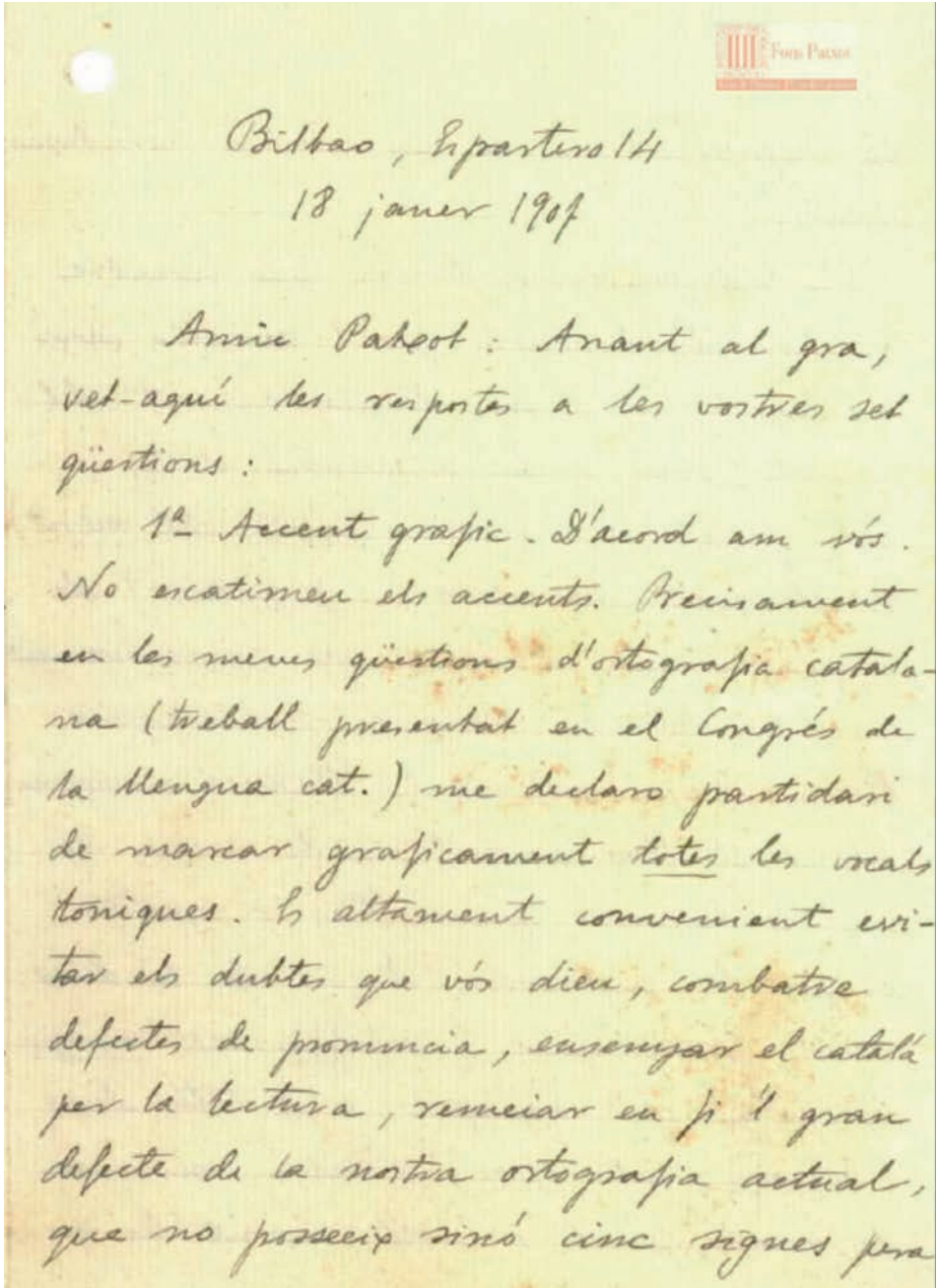
Manent, en l'edició de l'epistolari, va haver de distingir entre les cartes escrites en l'etapa prefabriana i les escrites posteriorment a la publicació de les *Normes ortogràfiques*. En el primer cas, el criteri de transcripció era el que s'ha esmentat (el respecte per l'ortografia original), i en el segon cas la intenció també era respectar l'ortografia i la sintaxi de les cartes de Pompeu Fabra, si bé va caldre, en algun cas, fer-hi alguna anotació, «esmenar o corregir algun oblit de Fabra», «amb l'afegit dels claudàtors per a aquelles paraules o expressions incompletes o bé amb l'afegit del símbol < > per a suprimir alguna lletra sobrerera» (Mir i Solà, dir., 2012, p. 48-50).

Les anotacions que l'editor de l'epistolari, Jordi Manent, va fer eren les següents (Mir i Solà, dir., 2012, p. 51):

- a) Fets històrics.
- b) Fets personals de la vida de Fabra o dels corresponents.
- c) Referències bibliogràfiques de llibres i articles.
- d) Citacions identificables d'autors, d'obres, de lleis i decrets i de notícies periodístiques.
- e) Informacions sobre editorials, revistes, institucions, entitats, grups o conceptes.
- f) La possible ambigüitat de cognoms.
- g) Precisions d'expressions lingüístiques.
- h) Ocurrences idiomàtiques.
- i) Altres ocurrences de tota mena que el curador ha cregut convenient de precisar.

En el moment de transcriure la carta, es van tindre al davant aquestes pautes ja que es podia trobar que fos necessari aplicar-ne alguna. Finalment, la claredat de la carta ha fet innecessari haver d'introduir-hi aclariments i precisions de qual-sevol mena, però sí que s'ha reservat espai, al final, per destacar les informacions més importants dels dos interlocutors, així com posar en relleu l'únic esment que hi ha d'una institució, *L'Avenç*.

3. EL FACSIMIL I LA TRANSCRIPCIÓ

Bilbao, Leparturo 14
18, jaaner 190f

Amic Pabot: Anant al gra,
vet-aquí les respostes a les vostres set
questions:

1^a. Accent grafic. D'acord am vós.
No escatimeu els accents. Precisament
en les meves questions d'ortografia catala-
na (treball presentat en el Congrés de
la llengua cat.) me declaro partidari
de marcar graficament totes les vocals
tòniques. És altament convenient evi-
tar els dubtes que vós dieu, combatre
defectes de pronúncia, ensenyar el català
per la lectura, remeiar en fi 'l gran
defecte de la nostra ortografia actual,
que no posseïx sinó cinc signes per

la representació de les nostres nombroses vocals.

2ª Esdrúixols. Si tenim un nombre menor d'esdrúixols que l'castellà, això es degut, no a un desplaçament del accent, sinó a la supressió de les vocals finals e, o (cast. mérito, cat. mèrit) En els mots hereditaris (populars) els desplaçaments d'accent són excessivament rars en totes les llengües romaniques. Els nombrosos esdrúixols llatins conserva, doncs, el llur accent; si'ls veïem sovint esdevenir paroxítons o opítons es per la supressió d'una de les dues vocals posttoniques (mánicu > cast. mango, hospite > cast. hosped) o de totes dues (érmu > cat. erm). D'italià conserva les vocals finals i molt sovint les me-

diels posttoniques : té molts esdrúexols.
El castellà suprimeix rarament les finals,
però molt sovint les medials (mango,
asno, freno, pulga...): té pocs esdrúexols
(hereditaris). El francès suprimeix sem-
pre la medial i suprimeix o redueix
a e sorda la final: no té cap esdrúexol,
no té sinó paroxitons en e (manche,
âne, ...) o oxitons (œil, vert, ...). Al intro-
duir-se en les llengües vulgars mots llatins
(savis) esdrúexols, el francès s'ha trobat
en una situació en la qual no s'ha
trobat cap més llengua romànica: el
francès no comportava més d'una sil-
laba darrera de la tònica. Així, en els
esdrúexols que emmanllevava, o fo se-
cripçada una sillaba (l'ultima àngele
ange) o l'accent passà a la penultima

(músique musique) el català no s'ha trobat en la situació del francès, sinó en la de les altres llengües romaniques: el català tenia prou esdrasols (mánega, càrrega, llémena, tébea, esdevingut avui tebia, etc.); suportava perfectament dues síl·labes atones darrera de la tònica; doncs música, època, baròmetre, etc. d'existència de mots com filosòp, paragràf, el pop. music, no es vaó supicient pera que 'ns posem a desfigurax l'accentuació clàssica! ~~Sonx~~ contrari en absolut a l'introducció dels símbols ph, th, ch, rh, y, que cap falta 'ns fan i dels quals se passen perfectament castellans, italians, rumanesos, suecs, danesos, eslaus (els portuguesos ara treballen per treure's els de sobre!)

3^a d final. Si: els antics escrivien gaire bé constantment t final (vert, mai verd), així com ch (larch, mai larg) tot escrivint b (sap i sab). No obstant, jo no sóc pas partidari de rebuixar sistemàticament la d final. En mots savis com multitud, àcid, jo escric d; ara, en mots populars com verd, perd, Mard, dubto.

4^a l palatal. Els antics l'escrivien l, ll, yl (lop, caual, selha, trebayl). l i ll són inacceptables, yl ho és en principi de paraula (imagineu-vos ylop, ylí). Previnent de la l palatal inicial, nosaltres tenim dues altres ll palatals: l'una procedent de ll llatina (caballus), a la qual correspon ll castellana (caballo), l port. (cavalo), l franc. (cheval), ll it.

(cavallo); l'altra procedent de les combina-
 cions llatines cl, ll, ll̃ (oc̃lus, folia),
 a la qual correspon j cast. (ojo, hoja),
llh port. (olho folha), il=ill (pron. y) franc.
 (œil, feuille), cchi o gli it. (occhio, foglia)
 Les dues ll palatals no s'han conso en
 tot el domini català: les varietats nord-
 orientals i el balear les distingeixen pro-
 nunciant la primera ll (cavall) i la
 segona i (vi, fuia); es dir que aquests
 dialectes fan una distinció que fan totes
les altres llengües literàries (cp. el romanès
cal, ochiul, foaie). Tenint en compte això,
 jo proposo: una l amb un diaentíic pera
 la l palatal inicial i la procedent de
ll llatina i el diagraf yl pera la l
 palatal procedent de cl, ll, ll̃. Mireu de
 llegir el meu treball sobre la l palatal

A l'Avenc el tenen

5ª Podem perfectament escriure je, ji en els casos que diem.

6^a - viatge, paratge, calitja són bons; en quant a mitja, desitja, platja, la meua opinió es que deuen ésser reemplaçats (en la llengua literària) per mija, desija, etc. Vos, que sou empordanès, es-origuen sense por mija, etc. que són, sens dubte, preferibles a mitja, etc. En quant a tz, ja es diferent: la pron. catalana de la z grega sembla haver estat tz (dlàtzer, horitzó) és clar que això no vol dir que en els emmanlens recents no poguem adoptar el z sensill z (que, per altra part, trobem en principi de paraula: zel, zona), sobretot en el sufixe verbal -itzar, cast. -izar, fran. -iser, angl. -ize.

7^a - El cas de iguales es diferent del cas de anada (aquelles noies van iguales, jo hi som anada). Els adjectius concorden sempre amb el substantiu al qual se refereixen; el que hi ha es que l' català (com el cast., etc.) posseeix adjectius de dues terminacions (bo, bona) i adjectius d'una (gran) i així com, al costat de home bo, diu dona bona, al costat de noi gran, diu noia gran, sense que deixi d'haver-hi concordança. Originàriament en totes les llengües romàniques, els adjectius de dues terminacions (flexibles) corresponen als llatins de tres (bonus, -a, -um) i els d'una (no-flexibles) als llatins de dues (brevis, -e) o d'una (prudens); doncs, originàriament són no-flexibles els adjectius provinents de brevis, dulcis, prudens, fortis...

Ara, en totes les llengües, se manifesta una ten-
 dència a intraduir la a de bona, etc. en el feme-
 ni dels adjectius de la segona classe. El francès
 arriba al extrem de fer acabar tots els seus
 adj. femenins en e (< a): brève, douce, prudente,
forte, etc. (masc. bref, doux...). Les altres llèn-
 gües, totes, s'han quedat molt endarrera del
 francès; totes, sense exceptuar el català. És un
 error creure (i hi ha que ho creuen) que l'inva-
 riabilitat de certs adjectius es un castellanisme.
 El català mig-ieval apenes coneix adj. no-flexibles
 esdevinguts flexibles: encara usa com a femenins
 no tant sols igual, prudent, sinó fort, dolc. En
 català modern, aon, durant els segles podriem
 dir illiberans, s'ha manifestat de nou la ten-
 dència a generalisar la -a, ens trobem
 que certs adjectius heriten entre la forma sense
a i la forma amb a. Quina es la preferible?

Jo, tenint en compte el desenvolupament històric del català, prefereixo en general la forma sense a, principal, vertical etc., a principala, verticala. Anem als participis. Aquí la qüestió és diferent: el participi té sempre les dues terminacions; aquí s'tracta de saber si s'ha de fer concordar o no amb tal o tal nom. Pera un barceloní és artificial tot lo que sigui fer concordar el part. en altres casos que 'ls dos següents: 1º Amb el subjecte quan l'auxiliar és esser; 2º Amb el complement directe quan l'auxiliar és haver i el compl. dir. el, la, els, les, ne. Que vós, parlant, el feu variable (espontàniament) en tal i tal altre cas, escriviu-lo variable en tal i tal altre cas; però en cap més o... sempre; però ^{sobritot} guarden-vos de confeccionar regles artificioses, imitant o copiant altres llengües!

Esperant noves qüestions, que procuraré respondre 'l millor que sapiga, us saluda
aff.

P. Fabra

Bilbao, Espartero 14
18 janer 1907

Amic Patxot: Anant al gra, vet-aquí les respostes a les vostres set qüestions:

1ª Accent grafic. D'acord am vós.

No escatimeu els accents. Precisament en les meves qüestions d'ortografia catalana (treball presentat en el Congrés de la llengua cat.) me declaro partidari de marcar graficament *totes* les vocals toniques. Es altament convenient evitar els dubtes que vós dieu, combatre defectes de pronuncia, ensenyar el catalá per la lectura, remeiar en fi 'l gran defecte de la nostra ortografia actual, que no posseeix sinó cinc signes pera la representació de les nostres nombroses vocals.

2ª Esdruixols. Si tenim un nombre menor d'esdruixols que 'l castellá, això es degut, no a un desplassament del accent, sinó a la supressió de les vocals finals *e*, *o* (cast. *mérito*, cat. *mèrit*)

En els mots hereditaris (populars) els desplassaments d'accent son excessivament rars en *totes* les llengües romaniques.

Els nombrosos esdruixols llatins conserven, doncs, el llur accent; si'ls veiem sovint esdevenir paroxitons o oxitons es per la supressió d'una de les dues vocals posttoniques (*mán[i]cu* > cast. *mango*, *hóspit[e]* > cast. *houésped*) o de totes dues (*ér[e]m[u]* > cat. *erm*). L'italiá conserva les vocals finals i molt sovint les medials posttoniques: té molts esdruixols.

El castellá suprimeix rarament les finals, però molt sovint les medials (*mango*, *asno*, *fresno*, *pulga*...): té pocs esdruixols (hereditaris). El francès suprimeix sempre la medial i suprimeix o redueix a *e* sorda la final: no té *cap* esdruixol; no té sinó paroxitons en *e* (*manche*, *âsne*, ...) o oxitons (*oeil*, *vert*, ...). Al introduir-se en les llengües vulgars mots llatins (savis) esdruixols, el francès s'ha trobat en una situació en la qual no s'ha trobat *cap més* llengua romanica: el francès no comportava més d'una sillaba darrera de la tonica. Així, en els esdruixols que emmanllevava, o fo sacrificada una sillaba (l'última *ángele ange*) o l'accent passá a la penultima (*músique*, *musique*) El catalá no s'ha trobat en la situació del francès, sinó en la de les altres llengües romaniques: el catalá tenia prous esdruixols (*mánega*, *cárrega*, *llémena*, *tébea*, esdevingut avui *tebia*, etc.); soportava perfectament dues sillabes atones darrera de la tonica; doncs *música*, *època*, *baròmetre*, etc. L'existencia de mots com *filosòp*, *paragráf*, el pop. *music*, no es raó suficient pera que'ns posem a desfigurar l'accentuació classica! Ló\\\\ contrari en absolut a l'introducció dels símbols *ph*, *th*, *ch*, *rh*, *y*, que cap falta 'ns fan o dels quals se passen perfectament castellans, italians, rumanesos, suecs, danesos, eslaus (els portuguesos ara treballen pera treure-sels de sobre!)

3^a *d* final. Si: els antics escrivien gaire bé constantment *ŧ* final (*vert*, mai *verd*), així com *ch* (*larch*, mai *larg*) tot escrivint *b* (*sap* i *sab*). No obstant, jo no só pas

partidari de rebujar sistemàticament la *d* final. En mots savis com *multitud*, *àcid*, jo escric *d*; ara, en mots populars com *verd*, *perd*, *llard*, dubto.

4^a *l* palatal. Els antics l'escrivien *l*, *ll*, *yl* (*lop*, *caval*, *sella*, *trebayl*). *l* i *ll* són inacceptables, *yl* no es en principi de paraula (imagineu-vos *ylop*, *yli*). Prescindint de la *l* palatal inicial, nosaltres tenim dues altres *ll* palatals: l'una procedent de *ll* llatina (*caballus*), a la qual correspon *ll* castellana (*caballo*), *l* port. (*cavallo*), *l* franc. (*cheval*), *ll* it. (*cavallo*); l'altra procedent de les combinacions llatines *c'l*, *l'i*, *l'è* (*oc'lus*, *folia*), a la qual correspon *j* cast. (*ojo*, *hoja*), *lh* port. (*olho*, *folha*), *il* = *ill* (pron. *y*) franc. (*oeil*, *feuille*), *cchi* o *gli* it. (*occhio*, *foglia*)

Les dues *ll* palatals no s'han confos en tot el domini català: les varietats nord-orientals i el balear les distingeixen pronunciant la primera *ll* (*cavall*) i la segona *i* (*ui*, *fui*); es dir que aquests dialectes fan una distinció que fan *totes* les altres llengües literàries (Ep. el rumanès *cal*, *ochiŭ*, *foaië*). Tenint en compte això, jo proposo: una *l* amb un diacritic pera la *l* palatal inicial i la procedent de *ll* llatina i el dígraf *yl* pera la *l* palatal procedent de *c'l*, *l'i*, *l'è*. Mireu de llegir el meu treball sobre la *l* palatal

A l'Avenç el tenen

5ª Podeu perfectament escriure *je*, *ji* en els casos que dieu.

6^a *viatge*, *paratge*, *calitja* son bons; en quant a *mitja*, *desitja*, *platja*, la meua opinió es que deuen esser reemplaçats (en la llengua literària) per *mija*, *desija*, etc. Vós, que sou empordanès, escrigueu sense por *mija*, etc. En quant a *tz*, ja es diferent: la pron. catalana de la *ξ* grega sembla haver estat *tz* (*Llàtzer*, *horitzó*) es clar que això no vol dir que en els emmanlles recents no poguem adoptar el sò sensill *z* (que, per altra part, trobem en principi de paraula: *zel*, *zona*), sobretot en el sufixe verbal *-içáre*, cast. *-izar*, fran. *-iser*, angl. *-ize*.

7^a El cas de *igual* es diferent del cas de *anada* (*aquelles noies van iguals*, *jo hi som anada*). Els adjectius concorden *sempre* amb el substantiu al qual se refereixen; el que hi ha es que 'l català (com el cast., etc.) posseeix adjectius de dues terminacions (*bo*, *bona*) i adjectius d'una (*gran*) i així com, al costat de *home bo*, diu *dona bona*, al costat de *noi gran*, diu *noia gran*, sense que deixi d'haver-hi concordança. Originàriament en totes les llengües romaniques, els adjectius de dues terminacions (flexibles) corresponen als llatins de tres (*bonus*, *-a*, *-um*) i els d'una (no-flexibles) als llatins de dues (*brevis*, *-e*) o d'una (*prudens*); doncs, originàriament son no-flexibles els adjectius provinents de *brevis*, *dulcis*, *prudens*, *fortis*...

Ara, en totes les llengües se manifesta una tendència a introduir la *a* de *bona*, etc. en el femení dels adjectius de la segona classe. El francès arriba al extrem de fer acabar tots els seus adj. femenins en *e* (< *a*): *brève*, *douce*, *prudente*, *forte*, etc. (masc. *bref*, *doux*...). Les altres llengües *totes* s'han quedat molt endarrera del francès; totes, sense exceptuar el català. Es un error creure (n'hi ha que ho creuen) que l'invariabilitat de certs adjectius es un castellanisme.

El català mig-eval apenes coneix adj. no-flexibles esdevinguts flexibles: encara usa com a femenins no tant sols *igual, prudent*, sinó *fort, dolç*. En català modern, aon, durant els segles podriem dir illiteraris, s'ha manifestat de nou la tendència a generalisar la *-a*, ens trobem que certs adjectius hesiten entre la forma sense *a* i la forma amb *a*. Quina es la preferible?

Jo, tenint en compte 'l desenrotllament historic del català, prefereixo en general la forma sense *a*, *principal, vertical* etc., a *principala, verticala*.

Anem als participis. Aquí la qüestió es diferent: el participi té sempre les dues terminacions; aquí 's tracta de saber si s'ha de fer concordar o no am tal o tal nom. Pera un barceloní es artificial tot lo que sigui fer concordar el part. en altres casos que 'ls dos següents: 1º Amb el subjecte quan l'auxiliar es *esser*; 2º Amb el complement directe quan l'auxiliar es *haver* i el compl. dir. *el, la, els, les, ne*. Que vós, *parlant*, el feu variable (espontaniament) en tal i tal altre cas, *escriuiu-lo* variable en tal i tal altre cas; però en cap més o... *sempre*; però gardeu-vos sobretot de confeccionar regles artificioses, imitant o copiant altres llengües!

Esperant noves qüestions, que procuraré respondre 'l millor que sapiga, us saluda aft.

P. Fabra

4. L'INTERÈS I L'ESTUDI DE LA CARTA

L'epistolari inclòs en el volum 8 de les *Obres completes* de Pompeu Fabra presenta «516 cartes, trameses o rebudes, de les quals prop de 400 van ser escrites per Fabra», concretament són 394 les cartes enviades per Fabra i incloses en aquest volum, i de totes aquestes cartes 198 eren inèdites i, per tant, es feien públiques en aquest epistolari. Sumem, doncs, una carta més, la que faria 199, i un destinatari més, Rafael Patxot i Jubert.

Com Jordi Manent en editar l'epistolari, en presentar aquesta nova carta trobada, també es vol inscriure-la en el context concret en què va ser escrita; per això, a mode de nota biogràfica, en l'apartat següent s'explicarà qui va ser Rafael Patxot, en general, i qui era Pompeu Fabra, concretament el gener de 1907.

Pel que fa al contingut de la nova carta, es pot afirmar que és un document substancial. Com deia al començament, el valor més preuat del document és que només s'hi tracten temes lingüístics, concretament set qüestions lingüístiques, sobretot ortogràfiques, però també una de morfosintàctica i una altra de caràcter més perceptual.

Abans d'endinsar-nos en les set qüestions lingüístiques, val la pena que comentem l'estil del Mestre a l'hora d'escriure. En la introducció a l'epistolari de Pompeu Fabra, hi ha un apartat, el 3.3.1, titulat «Fabra, antítesi de grafòman», en

què Jordi Manent diu: «Tot i tenir una obra d'extensió considerable, majoritàriament lingüística, Fabra només escrivia per necessitat. No ho feia ni per plaer ni com a passatemps. Albert Manent ho deia d'una altra manera el 1990: "Jo encara en trec una altra conclusió: Fabra era dels qui escrivia poc i encara ho feia per raons professionals" (Manent 1990: 22)». La carta que es presenta és un exemple clar d'aquest tret de la personalitat fabriana; el començament mateix de la missiva ho posa de manifest: «Amic Patxot: Anant al gra, vet-aquí les respostes a les vostres set qüestions». Directament, sense preàmbuls de marcada cortesia i sense concessions a l'àmbit personal o familiar. I un cop es passa a llegir les respostes a les set qüestions lingüístiques, es constata un cop més l'estil directe, senzill, precís i concret. Com també ressalta Jordi Manent en la introducció de l'epistolari (Mir i Solà, dir., 2012, p. 32), només «Davant d'una discussió lingüística o d'una qüestió ortogràfica transcendent Fabra es transmuta en polemista, en un mestre allixonador i contundent». Això no passa en l'epístola que Fabra escriu a Rafael Patxot, ja que es dedueix que Patxot es devia adreçar al Mestre amb la consideració de mestre i el que li devia plantejar en la seua carta —que malauradament no s'ha trobat— no eren pas punts de vista propis sobre aquelles set qüestions lingüístiques, sinó consultes i dubtes presentats amb humilitat i que Fabra respon també de manera senzilla i respectuosa, alhora que concreta i aclaridora.

Els documents que componen l'epistolari de Pompeu Fabra s'han valorat des dels punts de vista lingüístic, filològic, sociolingüístic i històric. Si s'ha de destacar un valor de la carta recentment trobada ha de ser, sense cap mena de dubte, el valor lingüístic. El motiu és ben evident: Fabra explica en la carta set solucions ortogràfiques. És molt important, també, inserir aquest testimoni lingüístic en el temps, per poder entendre, d'una banda, les respostes concretes sobre la posició ortogràfica de Fabra en aquell moment precís i, d'altra banda, per poder justificar l'escriptura mateixa de Fabra en aquella època —gener de 1907— i en aquell context —pel que fa a publicacions i a pautes lingüístiques.

Manent diu: «Així, com si es tractés de metalingüística, la correspondència fabriana arrenca amb l'etapa —valgui la redundància— prefabriana de la codificació, continua amb una etapa intermèdia en què el procés codificador s'està discutint, elaborant i polint, i acaba amb l'etapa normativa, oficial o institucional».

En aquesta contextualització també cal tindre en compte les tres etapes que va distingir Josep Murgades (2000) i que, per fidelitat a l'edició del vuitè volum de les *Obres completes* —Jordi Manent segueix Murgades—, es tenen en consideració. Es distingeixen tres etapes epistolars: l'etapa de contestació, la d'institucionalització i la d'exili. Segons Murgades, l'etapa de contestació aniria des del 1892 fins al 1911-1912; per tant, inclou l'època de Fabra a *L'Avenç* i les seues primeres pro-

postes codificadores, i arriba fins que el Mestre s'integra a l'IEC com a membre de la Secció Filològica. És lògic pensar que a partir d'aquell moment comença l'etapa d'institucionalització, concepte que Murgades entén com «el resultat gradual d'acceptació i difusió en la llengua escrita i en la llengua parlada de la nova normativa gramatical establerta durant les primeres dècades de segle» (Mir i Solà, dir., 2012, p. 29).

Anem al gra, ara també nosaltres. Com ja s'ha dit, no es coneix la carta que Rafael Patxot va enviar a Pompeu Fabra i en la qual li transmetia set consultes de tipus lingüístic; a més, fidel al seu estil, Fabra no reproduïx cap fragment ni pregunta de la carta de Patxot, i les respostes a cada un dels temes es presenten directament, sense cap introducció. De totes maneres, gràcies a la concreció i la precisió del Mestre en les seues respostes, es poden arribar a deduir quines devien ser les preguntes plantejades. Les set qüestions que s'hi tracten són: (1) l'accent gràfic; (2) els mots esdrúixols (a partir de la percepció de Patxot que en castellà n'hi ha més que en català); (3) la *-d* final de paraula; (4) la *l* palatal; (5) les grafies *je/ji*; (6) les grafies *tg/tj*, *tz* i *gj*, i (7) el gènere dels adjectius i participis.

A partir d'aquí és important conèixer la posició i el criteri del seny ordenador de la llengua catalana sobre cada un d'aquests temes, i també resultarà interessant contrastar aquestes respostes del 18 de gener de 1907 a aquestes qüestions amb el que Fabra mateix deia el 1904 en el *Tractat de ortografia catalana* i el 1906 —llavors oralment, tot i que només va tindre temps de parlar de la *h*, tema que la carta no inclou, i per escrit, el 1908, en les actes del Congrés— en la comunicació «Qüestions d'ortografia catalana», presentada en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

El mateix Fabra, el 2004, en la introducció del *Tractat de ortografia catalana* (Mir i Solà, dir., 2008, p. 71), diu: «El tractat d'ortografia que avui donem al públic és una obreta purament didàctica. No es un llibre més on se faci l'exposició i la defensa d'un sistema ortogràfic determinat: el seu objecte es explicar l'ortografia usual». En aquesta obra es tracten les qüestions (1), (3), (4), (5) i (6) de la carta. (1) al capítol v, «Signes ortogràfics», punt i, «Accents gràfics»; (3) al capítol iii, «Consonants finals de síl·laba»; (4) al capítol ii, «Consonants inicials de síl·laba», i (5) i (6) al capítol ii, «Consonants inicials de síl·laba».

L'article «Qüestions d'ortografia catalana» (1906 [1908]), fruit de l'extensa comunicació que Fabra havia preparat per al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, es compon d'aquests apartats: I. «La lletra *h*»; II. «La *l* palatal»; III. «La *r* muda»; IV. «L'accentuació gràfica»; V. «La lletra *ç*»; VI. «Varia» (*b/v*, *tj/tg/tx/tg/x*, separació entre verb i pronom, *o* o *u*). Per tant, hi trobem tractades les qüestions (1), (4) i (6).

5. ELS CORRESPONSALS: POMPEU FABRA I RAFAEL PATXOT EL GENER DE 1907

Pompeu Fabra va escriure la carta que es presenta el gener de 1907, des del carrer d'Espartero de Bilbao, i a punt de complir quaranta anys. Rafael Patxot, en el moment d'escriure la carta a Fabra, té trenta-cinc anys i viu a Barcelona —tot i que manté sempre un vincle important amb Sant Feliu de Guíxols, la població on va nàixer. No és estrany que aquests dos personatges, d'edats properes, acabessen entrant en contacte.

El 1881 Jaume Massó i Torrents i Ramon Casas van fundar *L'Avenç*, editorial, més tard llibreria, i títol d'una revista, que va significar una institució clau per a la llengua i la literatura catalanes. Vehicle del Modernisme, va atraure els personatges més influents de la intel·lectualitat catalana del moment, entre els quals hi havia Pompeu Fabra i Rafael Patxot; va impulsar una campanya lingüística (1890) a fi de propiciar la reforma ortogràfica, i, el maig de 1891, va publicar la primera gramàtica de Pompeu Fabra, *l'Ensayo de gramática de catalán moderno*. Patxot va col·laborar en la «Col·lecció Popular *L'Avenç*».

La campanya lingüística de *L'Avenç* es va cloure amb un cicle de conferències al Centre Excursionista de Catalunya (CEC), que és una altra de les entitats a les quals van concórrer Fabra i Patxot. Fabra, soci del Centre, encapçalava la proposta de les normes ortogràfiques que s'hi van presentar. Força anys més tard, el 1923, el CEC va rebre el mecenatge de Rafael Patxot per realitzar l'Estudi de la Masia Catalana, un conjunt documental d'un valor incalculable sobre l'evolució de l'hàbitat rural a Catalunya.

En un col·loqui internacional sobre la figura de Pompeu Fabra, segurament no cal explicar les dades, prou conegudes, sobre la vida i l'obra del Mestre. Sí que podem comentar, com a molt, el moment vital i acadèmic de Fabra el 18 de gener de 1907, data d'emissió d'aquesta carta inèdita.

Fa cinc anys que viu a Bilbao, on ocupa la càtedra de química general de l'Escola d'Enginyers Industrials, i ja ha publicat «La representació de la *l* palatal en català» (1903), *Silabari català* (1904), *Tractat de ortografia catalana* (1904) i «Les *e* toniques du catalan» (1906). Ha començat a col·laborar amb *El Poble Català*, plataforma des de la qual alguns intel·lectuals li reclamen que torne a Catalunya i, a partir de 1907, aquesta col·laboració es materialitza en la publicació regular de les «Qüestions gramaticals». El 1906 visita Barcelona per participar en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, en què va presentar el treball «Qüestions d'ortografia catalana».

Rafael Patxot i Jubert respon perfectament al perfil d'un gran humanista. Va ser meteoròleg i escriptor, i va dedicar la major part de la seua vida al mecenatge i la difusió de la cultura catalana en tots els seus vessants. Va néixer a Sant Feliu

de Guíxols el 1872, en el si d'una família benestant, i el 1936 va emigrar a Ginebra, on va morir el 1964.

Entre les seues accions de mecenatge i promoció de la cultura catalana hi ha, entre d'altres, la creació de molts ajuts i beques per a la recerca, i la institució de fundacions pedagògiques i musicals en memòria de les seues filles i d'altres membres de la família, com la seua cunyada Concepció Rabell o el seu pare, Eusebi Patxot Llagustera, en record dels quals va instituir un premi musical de composició i un concurs per a compositors. També són destacables les promocions de l'Estudi de la Masia Catalana, com hem esmentat més amunt, i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya.

A part de les entitats ja apuntades, Patxot també va dur a terme tasques de mecenatge a institucions com l'Orfeó Català, l'Acadèmia de Bones Lletres i la Biblioteca de Catalunya. I encara hem d'esmentar una altra institució que uneix Pompeu Fabra i Rafael Patxot: l'Institut d'Estudis Catalans. A partir de 1926, Patxot va patrocinar les publicacions de l'IEC.

L'interès de Patxot per la llengua catalana també queda palès amb la col·laboració que va oferir a l'*Onomasticon Cataloniae* de Joan Coromines i els ajuts per a la publicació del sisè volum del *Diccionari Aguiló* (1929), l'*Atlas lingüístic de Catalunya* d'Antoni Griera (1923-1964), els sis números del *Butlletí de Dialectologia Catalana* (entre 1925 i 1930) i la *Gramàtica històrica del català antic*, també de Griera (1931).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CASTELLET, Manuel (2013). *L'exili de la marededéu de Núria (1936-1941)*. Granollers: Alpina.
- GINEBRA, Jordi; SOLÀ, Joan (2007). *Pompeu Fabra: Vida i obra*. Barcelona: Teide.
- MIR, Jordi; SOLÀ, Joan (dir.) (2006). *Pompeu Fabra: Obres completes*. Vol. 3. Barcelona: Proa; Edicions 62; València: Edicions 3i4; Palma: Moll.
- (2008). *Pompeu Fabra: Obres completes*. Vol. 4. Barcelona: Proa; Edicions 62; València: Edicions 3i4; Palma: Moll.
- (2012). *Pompeu Fabra: Obres completes*. Vol. 8. Barcelona: Proa; Edicions 62; València: Edicions 3i4; Palma: Moll.
- MURGADES, Josep (2000). «Fabra, entre la contestació i la institucionalització». A: *Símpo-si Pompeu Fabra*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 31-57.
- SEGARRA, Mila (2002). *Pompeu Fabra*. Barcelona: Empúries.